

Türkiye İşçi Partisi (1961-1980)

Siyasal Parti.

Türkiye İşçi Partisi (TİP), ülke içerisinde oluşan özgürlük ortamının, Türkiye'nin değişen toplumsal yapısının ve dünyada yükselen sol dalganın ürünü olarak kendine yaşama alanı bulan bir siyasal partidir. Türkiye'de ilk siyasal partilerin ortaya çıktığı İkinci Meşrutiyet'ten beri kurulan sosyalist partiler içerisinde en başarılı olanın TİP olduğunu söylemek abartı olmayacaktır. Şüphesiz TİP'in en başarılı olduğu dönem, 1961-1971 dönemidir. Türkiye'nin çok partili yaşama geçtiği 1945 sonrası dönemde TBMM'ye giren ilk sosyalist parti olması itibarıyla tarihi bir öneme sahiptir. Partinin en bilinen ve en ayrık, en renkli kimliği olan lideri Mehmet Ali Aybar'dır. Aybar'dan sonra partinin en bilinen lideri Behice Boran oldu. Ancak Aybar ve Boran'ın zihniyet dünyalarının birbirinden son derece farklı olduğunu söylemek gerekir.

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi sonrasında siyasal partilerin faaliyetlerine izin verilmesinin ardından 13 Şubat 1961 tarihinde 12 sendikacının İstanbul Valiliğine verdiği bir dilekçe ile kuruldu. Sendikacıların bir araya gelerek bir siyasal parti kurması itibarıyla da bu bir ilkti. Adı geçen sendikacılar ve mensup oldukları sendikalar şöyle idi:

Şaban Yıldız (İstanbul İşçi Sendikaları Genel Sekreteri)

Kemal Türkler (Maden İş Genel Başkanı)

İbrahim Güzelce (İstanbul Basın Teknisyenleri Sendikası Genel Sekreteri)

İbrahim Denizcier (Müskirat İşçileri Sendikaları Federasyon Başkanı)

Adnan Arkın (İstanbul İşçi Sendikaları Birliği İcra Heyeti Üyesi),

Avni Erakalın (İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Başkanı, Kurucu Genel Başkan),

Kemal Nebioğlu (Oleyis Sendikası Üyesi)

Hüseyin Uslubaş (İstanbul Yaprak Tütün İşçileri Sendikası Başkanı)

Ahmet Muşlu (Türkiye İşçi Çikolata Sanayi İşçileri Sendikası)

Saffet Göksüzoğlu (İlaç ve Kimya İşçileri Sendikası Başkanı)

Rıza Kuas (Lastik İş Genel Başkanı)

TİP'in kurucularının sendikacı olması, parti içerisinde işçi kimliğine ağırlık verilmesi ve başlangıçta aydınlardan uzak durulması, partinin kurucularının temel eğilimlerini ortaya koymaktadır. Bu sendikacıların bir bölümü 1967 yılında DİSK'in kuruluşunda da aktif görev alacaklardır. Parti, 1961 seçimlerine giremedi. Salt sendikacıların kurduğu bir parti olması, kiteselleşmesine engel oluşturdu. Partide yaşanan tıkanmayı aşmanın yolu olarak aydınlardan partiye kazanılması benimsendi. Parti, işçi sınıfının temsilcisi olduğu iddiasıyla yola çıkarsa da sonrasında aydınları da partiye davet etmek zorunda kaldı. Bu çağrı üzerine sol cenahın tanınmış aydınları arasında yer alan Mehmet Ali Aybar, Behice Boran, Adnan Cemgil, Cemal Hakkı Selek ve Fethi Naci gibi birçok isim partiye üye oldu. Partinin kurucu genel başkanı Avni Erakalın idi. Erakalın, Ekrem Alican'ın Yeni Türkiye Partisi'nden milletvekili adaylığı için TİP'ten istifa etti. Bunun üzerine partinin kurucu kadrosu, Mehmet Ali Aybar'a genel başkanlık teklifinde bulundular. Aybar'ın teklifi kabul etmesiyle birlikte Şubat 1962'de Aybar'ın genel başkanlığı başladı. Dolayısıyla TİP'in kuruluşu ile Aybar'ın genel

başkan olması arasında bir yıl vardır. 1963'te TİP'e iki senatör katıldı: Biri bağımsız senatör Niyazi Ağırnaslı, diğeri de kontenjan senatörü Esat Çağa idi.

27 Mayıs sonrasında kabul edilen 1961 Anayasası yakın dönem Türkiye tarihinin en özgürlükçü anayasasıydı. 1960'ların başında ülke içindeki ve dünyadaki sola yatkınlık ortamında kendine gelişme ortamı bulurken Vatan ve Öncü gibi gazetelerin desteğini sağladı. Sosyal Adalet dergisi, 1963'te yayınlanmaya başlamıştı ve 1965 yılına kadar da partinin yayın organı konumundaydı. Ancak dergi sıkıyönetim döneminde kapatıldı. Dönemin en önemli popüler yayın organı olan, Doğan Avcıoğlu'nun çıkardığı Yön, TİP'i desteklemedi. 1963 yılında yapılan yerel seçimlere TİP 9 ilde katılabildi ve aldığı oy 36 binde kaldı. 1964 yılındaki Senato kısmi yenileme seçimlerine ise YSK kararı nedeniyle katılamadı. Diğer partilere yapılan hazine yardımından da TİP yararlanamadı.

TİP'in ambleminde çark ve başak vardı. Dolayısıyla köylü ve işçinin, tüm emekçi kesimlerin temsilcisi olma iddiasındaydı. Sloganı da "Köylüye Toprak, Herkese İş"ti. Aslında 1960'ların ikinci yarısında CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit'in ve CHP'nin "Toprak Ekenin, Su Kullananın" sloganı, TİP'in sloganı ile paralellik göstermektedir.

TİP'in 10 Şubat 1964 tarihinde İzmir'de toplanan Birinci Büyük Kongresi'nde kabul edilen parti programının girişinde Birinci Meclis'in 21 Ekim 1920 tarihinde yayınladığı beyannameye yer verilmektedir. Beyannamede emperyalizme ve kapitalizme karşı yürütülen bağımsızlık mücadelesi vurgusu yapılmakta ve halkın refah, mutluluk ve kardeşlik içerisinde yaşama ideali öne çıkarılmaktadır. Bunun hemen ardından Atatürk'ün 1 Aralık 1921 tarihinde Meclis'te yaptığı konuşmaya yer verilmektedir. Atatürk'ün konuşması da emperyalizme ve kapitalizme karşı yürütülen savaşı öne çıkarmaktadır. Atatürk, konuşmasında "Biz hayatını, bağımsızlığını korumak için çalışan emekçileriz, zavallı bir halkız. Ne olduğumuzu bilelim. Kurtulmak, yaşamak için çalışan ve çalışmak zorunda olan bir halkız!" demektedir.

Bilindiği üzere Atatürk, Kurtuluş Savaşı yıllarında politik nedenle zaman zaman dinsel ve sol bir terminoloji kullanmıştır. Atatürk'ün zamanın koşulları nedeniyle kullandığı söylemi, TİP'in kullanması dikkat çekicidir. TİP, sosyalist kimliğini Atatürk'le desteklemiş görünmektedir. Herhalde bu, Aybar'ın tercihi olsa gerektir. Aybar, İkinci Milli Kurtuluş Savaşı'nın verildiği ve bunun sosyalizmin önünü açacağı fikrindeydi. Oysa CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, aynı dönemde bu söylemleri reddetmiş, Kurtuluş Savaşı'nın bir kere verildiğini, tekrarını gerektirecek bir durumun söz konusu olmadığını belirtmişti.

Parti Programının girişinde ise, halkın yüzyıllardan beri süren yoksulluğunun emekçi halkın iktidara gelmesiyle son bulacağı belirtilmektedir. Bunun yolu da tüm emekçilerin örgütlenerek bağımsız bir siyasal yapı oluşturmasından geçmektedir. Bu tarihi görevi, TİP'i kuran 12 sendikacı gerçekleştirdi. Onların kurduğu parti, tarihimizde emekçi halkın kendisinin doğrudan doğruya kurduğu ilk siyasal partiydi. TİP'e göre, Türkiye'nin kurtuluş yolu yurt işlerinde emekçilerin söz ve karar sahibi olmasından geçmekteydi. 1968'de yayınlanan Türkiye İşçi Partisini Tanıyalım adlı broşürde sosyalist çizginin daha öne çıktığı görülmektedir: "Emekçi sınıfların kurtuluşu Türk milletinin kurtuluşudur. Türk emekçisini kendisinden başkası kurtaramaz. Türk emekçisi vasiye muhtaç değildir. Bu kurtuluş ancak, emperyalistlere ve iç sömürücülere karşı dikilmiş tüm emekçilerin bilinçlenerek kendi sınıflarının partisi olan TİP içinde demokratik yoldan iktidara gelmeleriyle mümkündür".

TİP, ikinci döneminde Boran'lı yıllarında klasik Marksist çizgiye dönerek kapsamlı bir ekonomik dönüşüm ve demokratikleşme programı hazırladı. Program, 1978-1982 yılları arasını kapsamaktaydı.

TİP, AP'nin % 52 oyla tek başına iktidara geldiği 1965 seçimlerine 54 ilde katıldı ve 276,101 oyla, % 3 oranına ulaştı.

Bu oy oranıyla Millet Meclisi'ne 15 milletvekili gönderme başarısını gösterdi. Seçilenler; Mehmet Ali Aybar, Rıza Kuas, Tarık Ziya Ekinci, Sadun Aren, Behice Boran, Cemal Hakkı Selek, Kemal Nebioğlu, Çetin Altan, Yusuf Ziya Bahadınlı, Muzaffer Karan, Yahya Kanbolat, Adil Kurtel, Yunus Koçak, Şaban Erik ve Ali Karcı oldu.

İki yılda bir yapılmakta olan Senato kısmi yenileme seçimlerinde ise Fatma Hikmet İşmen'in seçilmesi üzerine, TBMM'deki parlamenter sayısı 16'ya ulaştı. Söz konusu parlamenterlerin gerçek anlamda ciddi bir muhalefet yürüttüklerini, parlamentoya renk ve rekabet getirdiklerini söylemek gerekir. Nitekim TİP'in yürüttüğü muhalefet (1965-1969 dönemi) parlamentoda çok sayıda milletvekiline sahip olmadan da etkili bir muhalefet yapılabileceğini açık bir şekilde göstermiştir. TİP'in yürüttüğü bu muhalefet fark yaratan bir muhalefet oldu.

1960'lı yıllarda dünyada olduğu gibi Türkiye'de de sosyalist hareketler arttı ve çeşitlilik kazandı. Bununla eş zamanlı olarak TİP'in etkin muhalefeti AP iktidarını yeni arayışlara yöneltti. Milli Bakiye Sistemi'nin küçük partileri kollaması ve bu nedenle de TİP'in parlamentoda etkin bir muhalif grup oluşturabilmesi nedeniyle, iktidar seçim sisteminde değişikliğe gitti. Ayrıca TİP'li milletvekilleri baskı altına alındı; Çetin Altan'a yönelik darp girişimi ve milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması gibi uygulamalar, tırmanan gerilimin habercisiydi. Dokunulmazlıkların kaldırılması girişimi Anayasa Mahkemesi'nden dönse de seçim sistemine ilişkin değişiklik yürürlüğe girdi. Bu da sonraki dönemde TİP'in bir daha etkin bir muhalif grup oluşturabilmesinin önüne geçti. TİP'e yönelik kısıtlamalar ve baskılar, TİP'i de beğenmeyerek daha solda/devrim sosyalist yöntemleri benimseyenlerin işine yaradı. TİP'in parlamenter demokrasi sınırları çerçevesinde yürüttüğü sosyalist muhalefet bir cazibe merkezi olma imkanını yitirdi. Parlamentoyu beğenmeyerek ve parlamento dışında devrimci sosyalist çizgide yer alan sosyalist grupların varlığı, 12 Mart 1971 Muhtırası'nın nedenlerinden birini oluşturacaktır.

1960'lı yılların siyasal ortamı gergindi. 1960'ların ilk yarısı ordunun siyasal yaşamın dışına çıkarılması ve politikanın sivilleştirilmesiyle geçti. 1960'ların ikinci yarısı ise yükselen sol karşısında sağın örgütlenmesi ve sağ-sol cepheleşmesiyle geçti. Bülent Ecevit'in CHP Genel Sekreteri olduğu tarihlerde (1966) Türkiye'de siyasal tansiyon yükselmekteydi. Başbakan Süleyman Demirel, ülkede proletarya diktatörlüğü kurmak isteyenlerin varlığından söz ederken üniversitelerde öğrenciler birtakım eğitimle ilgili talepler doğrultusunda boykotlara başlamışlardı. Ancak tüm sorunlara rağmen CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, iyimserdi.

1968, dünyada ve sonra da Türkiye'de sosyalist gençlik hareketlerinin tırmandığı yıldır. Aynı yıl yapılan Senato kısmi yenileme seçimlerinde TİP oylarını % 4,7'ye yükselttiyse de değişen seçim sistemi nedeniyle senatörlük kazanamadı. Bununla birlikte yerel seçimde küçük bir başarıya imza attı; Yozgat Bahadın'da belediye seçimini kazanmayı başardı. Kitleselleşme eğilimi gösteren ve sokağa da yansıyan sosyalist hareketler karşısında şiddet eylemlerine girişildi. Bu, hem bastırmak hem de marjinal bir yöne itme amacını da içinde barındırıyordu. Nitekim TİP'e yönelik saldırılar neticesinde Vedat Demircioğlu öldürüldü. Demircioğlu, 68 kuşağı mensupları içerisinde ilk öldürülen isimdi. Ne yazık ki saldırılar ve ölümler giderek arttı; önce 12 Mart'a oradan da 12 Eylül'e gelindi.

TİP'in 1965 seçimlerinde parlamentoya girerek etkin bir muhalefet yürütecek güce ulaşması ve parlamenter demokrasi çerçevesinde sosyalist bir parti kimliğine sahip olması, partiden kopmaları da beraberinde getirdi. Mihri Belli gibi Milli Demokratik Devrim (MDD) tezlerini benimseyenler, parlamenter demokrasiyi küçümsüyor ve aydın-bürokrat/asker dayanışmasıyla devrimci bir yönetim anlayışını benimsiyorlardı. 1965 seçimlerinde TİP'in parlamento içi bir muhalefete ağırlık vermesi, Mihri Belli ve diğer MDD'cilerle ayrılmayı beraberinde getirdi. TİP'in 1966'da Malatya'da yapılan kongresinde MDD'ciler tasfiye edildiler. 1960'ların ikinci yarısında Türk solunda yaşanan en önemli ayrılık, Sosyalist

Devrimciler ile Milli Demokratik Devrimciler (MDD) arasındaki ayrılıktı. Sosyalist kanat, sosyalist bir devrimin mümkün olduğuna inanırken, MDD'ciler öncelikle burjuva demokratik devriminin yapılması gerektiği, bunun da aydın-bürokrasi/asker desteğiyle olabileceği tezini benimsemekteydiler. Ancak ayrılık elbette bundan ibaret değildir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar Sovyetler Birliği tek sosyalist rejimdi. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden dönemde Çin, Yugoslavya, Arnavutluk ve Küba gibi yeni sosyalist rejimlerin ortaya çıkışı, dünyadaki çeşitliliği arttırırken Türkiye'deki sol fraksiyonların sayısında da ciddi bir artış meydana getirdi. Bunların önemli bir bölümü dünyadaki farklı eğilimlerin Türkiye'ye yansımalarıydı. Elbette Latin Amerika modelinden (Küba) esinlenen fraksiyonların demokrasi dışı eğilimlere yönelmesi, kır gerillası ve kent gerillası gibi yöntemleri benimsemesi de Türkiye'nin siyasal kaosuna katkı sağladı.

TİP'i kuran sendikacıların TKP ile doğrudan ya da dolaylı bir bağı yoktu. Partinin başına geçen Aybar'ın da söylemlerinin başında bağımsızlık gelmekteydi. Aybar'ın sosyalizm anlayışı da bağımsızlık (yani bir sosyalist ülkenin etki alanında olmayan) bir temele dayandığı gibi bu fikrin de devamı niteliğinde Türkiye'ye özgü bir sosyalizm anlayışına dayanmaktaydı. Aybar'ın Türkiye'ye özgü sosyalizm, "güler yüzlü sosyalizm" tezleri sonraki süreçte partide ayrışmanın temel nedenini oluşturacaktır. Aybar'ın giderek bu kavramlara vurgu yapması ve Çekoslovakya'nın Sovyetler Birliği tarafından işgalinden sonra Sovyetler Birliği'ne yönelik eleştirilerini giderek arttırması, Aybar'ın partiden tasfiyesini beraberinde getirecektir.

Parti içerisindeki ideolojik çatışmayı biraz daha ayrıntılı olarak ele alalım. 1965 seçimleri sürecinde parti içerisinde MDD'cilerle yaşanan çatışma, ciddi ve temel politikalara yönelikti. Siyaset parlamentoda mı yapılacaktı, yoksa parlamento dışı yollar mı denenecekti? Aslında MDD'ci tezlerin 9 Martçı darbe girişimiyle bağlantısı da dikkate alındığında, farklılaşmanın nerelere kadar uzandığı açık bir şekilde görülmektedir. 1966'da MDD'ciler tasfiye edilmeden önce, ilk çatışma Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) içerisinde yaşandı. FKF, TİP paralelinde kurulan bir gençlik örgütlenmesiydi. 12 Kasım 1965'te kurulan FKF yönetiminde zaman içerisinde MDD'ciler etkin hale geldi ve TİP yanlılarını Ocak 1969 tarihli kongrelerinde yönetimlerinden uzaklaştırdılar. Ekim 1969 tarihli kongrede ise FKF adını değiştirerek, Devrimci Gençlik (Dev-Genç) yaptılar. Bu değişimle birlikte TİP ile Dev-Genç (dolayısıyla MDD ile de) arasındaki ilişki tamamen sona erdi. TİP'in gençlik örgütlenmesinin el değiştirmesi üzerine, TİP'i destekleyen gençler yeni bir örgütlenmeye gittiler. Sosyalist Gençlik Örgütü'nü kurdular. Benzer şekilde partiyle organik bağı olmayan ama partili gençler tarafından kurulan başka örgütler de vardı. CHP'ye yakın üniversiteli gençlerin kurduğu Sosyal Demokrat Dernekleri Federasyonu ve MHP'li gençlerin kurduğu Ülkü Ocakları da bu kapsamda değerlendirilebilir.

FKF'nin TİP çizgisinden kopması, gençlerin TİP'e yönelik ilgisinin daha radikal gruplara yönelmesine yol açtı. Aslında 1965'te CHP kendini ortanın solunda tanımlarken, ülkedeki ve dünyadaki değişime de ayak uydurmaya çalışıyordu. Diğer taraftan da CHP, gençliğin kendi solundaki TİP'e yönelmesini önlemeye çalışıyordu. Başlangıçta TİP'e yönelen gençlik ilgisi (ya da en azından bir bölümü) daha da radikalleşerek TİP'in parlamentarizmini beğenmeyen bir çizgiye ulaştı.

TİP'in lider kadrosunda Mehmet Ali Aybar'ın tam bağımsızlığa vurgu yapan ve insancıl, güler yüzlü sosyalizm görüşüyle Behice Boran ve arkadaşlarının muhafazakar sosyalist çizgisi arasında bir çatışma yaşandı. Boran ve arkadaşlarının bilimsel sosyalizm olarak tanımlanan sosyalist çizgileri, Sovyetler Birliği ve TKP çizgisiyle daha uyumlu idi. Oysa Aybar, daha 1940'ların ikinci yarısında çıkardığı kısa ömürlü Zincirli Hürriyet gazetesinde hem ABD'ye hem de Sovyetler Birliği'ne tavır alıyordu. Dolayısıyla herhalde Aybar, dünyada erken bir tarihte Sovyetler Birliği'ne karşı tavır alabilen

ender sosyalist çizgiye sahip aydınlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Özetle söylemek gerekirse Aybar'ın bağımsızlık vurgusu ve insancıl bir sosyalizm isteği, yeni bir şey değildi.

1968'de Çekoslovakya'nın farklı bir sosyalist rejim deneyiminin Sovyetler Birliği'nin askeri işgaliyle sona erdirilmesi üzerine (20-21 Ağustos 1968) Aybar, genel başkan olarak hemen bir basın açıklaması ile işgali kınadı (21 Ağustos 1968). Aybar'ın ardından TİP MYK üyesi Behice Boran da işgali kınadı ve TİP'in genel olarak işgal karşıtı politikasını güçlü bir şekilde destekledi. 27 Ağustos 1968 tarihinde Milliyet gazetesindeki yazısında "Bu müdahale milli bağımsızlık ve eşitlik haklarına olduğu kadar sosyalizm ve sosyalist enternasyonalizm ilkelerine de aykırıdır" dedi. Dolayısıyla sadece işgal karşıtlığı noktasında Aybar ve Boran benzer fikre sahipti. Ancak Aybar, işgal sonrasında eskiden beri sahip olduğu Sovyet karşıtı görüşlerini daha açık ve daha yoğun olarak dile getirmeye başladı. Bu eleştirilerini Leninizm ve Sovyet tipi sosyalizme yönelik olarak genişletti. Daha açık söylemek gerekirse Sovyet tipi sosyalizmin/Leninizm'in reddi söz konusuydu. Aybar'ın insani ve güler yüzlü sosyalizm tanımı, Türkiye'ye özgülük vurgusu Sovyet tipi sosyalizmin, bilimsel sosyalizmin insani ve güler yüzlü olmadığı anlamında yorumlandı. Aslında Aybar tam da bunu söylüyordu. Aybar'ın tezleri totaliter tezler karşısında demokratik ve bağımsızlıkçı temele dayanmaktaydı. Temel bir konuda ve teoride yaşanan çatışma parti içi gerilimin hızla tırmanmasına yol açtı. Behice Boran ve Sadun Aren'in geleneksel Marksist çizgisinin baskısı ve 1969 seçimlerinde oy kaybı karşısında Aybar istifa etmek zorunda kaldı. Aslında oy kaybı abartılacak düzeyde değildi; % 3'ten % 2,7'ye düşmüştü ve yaklaşık 276 binden 243 bine gerilemişti. Bir önceki seçime göre partinin oylarında % 9'luk bir kayıp söz konusuydu. Partinin oy kaybında ciddi bir kayıp olmasa da seçim sistemi dolayısıyla milletvekili sayısında ciddi bir gerileme meydana geldi; sayı, 2'ye düştü. Millet Meclisi'ne girenler Aybar ve Kuas oldu. Parti içi sorunlar, seçim sisteminin küçük partileri kollama özelliğini yitirmesi ve gençlik hareketleri için TİP'in bir cazibe merkezi olmaktan çıkması, TİP'in altın yıllarının sona yaklaştığının habercisiydi.

Aybar, 12 Mart öncesinde Şubat 1971'de partiden istifa etti. Bu süreçte partide çatışma ve bölünmeler devam etmekteydi. MDD'cilerin yanı sıra Aydınlık dergisinde de bir bölünme ve kopma yaşandı. Aydınlık Sosyalist Dergi, Kasım 1968'de çıkmaya başlamıştı. Dergi, Ocak 1970'te 15. sayıda ikiye bölündü. Aydınlık Sosyalist Dergi'den (ASD) kopanlar Proleter Devrimci Aydınlık (PDA) dergisini çıkarmaya başladı. PDA Ocak 1971'e, ASD ise Mart 1971'e (yani 12 Mart'a kadar!) kadar çıkmaya devam etti. Dolayısıyla dergilerden biri 12 Mart'tan önce diğeri de 12 Mart ile beraber kapandı. Aslında TİP'in altın yılları 12 Mart ile bitti. Ancak altın yılların bitişini sadece 12 Mart'a bağlamak yerinde olmayacaktır. Çünkü, 12 Mart 1971 askeri muhtırası öncesinde TİP açısından parti içerisinden kaynaklanan sancılı yıllar zaten başlamıştı. 12 Mart, sancılı hale gelen altın yılların tamamen sona ermesini sağlayacaktır.

TİP 12 Mart sonrasında, Temmuz 1971 tarihinde kapatıldı. Partinin lider kadrosu çeşitli hapis cezalarına çarptırıldı. Bu dönemde Necmettin Erbakan'ın Milli Nizam Partisi de kapatıldı. Erbakan, yeni parti kurarak yoluna devam ederken TİP yöneticilerinin bunu yapabilmeleri için hapisten çıkmaları gerekti. CHP-MSP koalisyon hükümeti döneminde çıkarılan 1974 affıyla ceza alanların bir bölümü hapisten çıktı. TİP, 1975'te Boran'ın liderliğinde yeniden örgütlendi. 1977 genel seçimlerine katıldı. Seçim afişlerinde de dile getirdikleri üzere parlamentoya yeniden girme ve hesap sorma hayalleri gerçekleşmedi. Parti, aldığı 20 bin civarında oyla (% 0,1) 1965 ve 1969 seçimlerinin çok gerisinde kaldı. Benzer bir durum Ekim 1979 tarihinde yapılan milletvekili ara ve Senato kısmi yenileme seçimlerinde de söz konusu oldu. Parti diğer sol/sosyalist çizgideki partilerden de az oy aldı (Aybar'ın Sosyalist Demokrasi Partisi, Mustafa Timisi'nin Türkiye Birlik Partisi ve Türkiye Sosyalist İşçi Partisi). Parti içerisinde yer alan Yalçın Küçük ve Metin Çulhaoğlu gibi isimler Troçkistlikle suçlanarak partiden ihraç edildiler. 1980 öncesinde TİP çevresince yayınlanan Yurt ve Dünya dergisi dönemin kayda değer yayın organlarından biriydi. Birkaç ayda bir çıkan içinde yarı akademik yazıların da bulunduğu

derginin yanı sıra haftalık olarak yayınlanan Yürüyüş dergisi de 1975-1980 yılları arasında yayın hayatında bulundu.

12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından TİP, 12 Mart 1971 muhtırası döneminde olduğu gibi yeniden kapatıldı. Aslında TİP, 1961-1980 yılları arasında faaliyet göstermekle beraber esas etkin olduğu yıllar 1961-1971 yılları arasında kapsamaktadır.

1961’de sendikacıların kurduğu parti başlangıçta kitleleşemedi; partiye ancak “aydın aşısı” yapıldıktan (Aybar, Boran, Aren...) sonra bir kitleleşme sağlanabildi. Aybar da kendi deyimiyle aslında “bey takımı” mensubu idi ama halk takımının siyaset sahnesinde etkili olması için çaba harcadı.

1975’te yeniden kurulan TİP’in, 1971 öncesindeki gibi Türk siyasal yaşamında ciddi bir ağırlığı olmadı. Birinci dönem TİP ile ikinci dönem TİP arasında ciddi bir farklılık vardı. İki dönem arasında olan farklılığı söylemlerin yanı sıra seçim afişlerinde bile görmek mümkündür. TİP’in 1977 genel seçim afişleri geleneksel bir sosyalist parti renklerindedir; sarı zemin üzerine kırmızı ya da kırmızı zemin üzerine sarı renkli yazılar vardır. Oysa 1965 seçimlerine bakıldığında mavi, yeşil tonların kullanıldığı, daha sıcak sloganların öne çıktığı görülmektedir. Aybar’ın klasik Marksist çizgiden kopan bağımsızlıkçı ve özgürlükçü/güler yüzlü sosyalist çizgisinin Türk sosyalistlerinin tarihinde ayrıksı bir yerinin olduğunu, dönemin iç ve dış dinamikleriyle birleştiğinde TİP’e kendi tarihinin altın çağını yaşattığını, sonrasında da sürecin bir normalleşme/marjinalleşme dönemine girdiğini söylemek mümkündür.

Hakkı UYAR

KAYNAKÇA

Sürelî Yayınlar

“Başbakan TİP’e ve Sol Akıma Hücum Etti”, **Milliyet**, 7 Kasım 1966.

“Hukuk Fakültesinde Dün Boykot Başladı”, **Milliyet**, 8 Kasım 1966.

Parti Yayınları

Tarık Ziya Ekinci, **Doğu Dramı, Türkiye İşçi Partisi Mecliste**, Ankara, 1967.

Murat Sarıca-Nurkalp Devrim, **Türkiye İşçi Partisini Tanıyalım**, Türkiye İşçi Partisi İstanbul İl Yönetim Kurulu Eğitim Bürosu, İstanbul, 1968.

Türkiye İşçi Partisi Programı, İstanbul, 1964.

Türkiye İşçi Partisi, **Demokratikleşme İçin Plan ‘78-‘82**, Türkiye İşçi Partisi Yay., İstanbul, 1978.

Kitaplar

Mehmet Ali Aybar, **Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm, Seçmeler: 1945-1967**, Gerçek Yay., İstanbul, 1968.

Zafer Doğan, **Türkiyeli Bir Sosyalist: Mehmet Ali Aybar**, Belge Yay., İstanbul, 2005.

Erol Tuncer, **Osmanlı’dan Günümüze Seçimler (1877-1999)**, TESAV Yay., Ankara, 1999.

Hakkı Uyar, **İki Darbe Arasında CHP (1960-1971)**, Doğan Kitap İstanbul, 2017.

Artun Ünsal, **Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2002.

Çetin Yetkin, **Türkiye'de Soldaki Bölünmeler (1960-1970), (Tartışmalar-Nedenler-Çözüm Önerileri)**, Toplum Yay., Ankara, 1970.

Haluk Yurtsever, **Yükseliş ve Düşüş, Türkiye Solu 1960-1980**, Yordam Kitap, İstanbul, 2008.

Makaleler

Mehmet Ali Aybar, "Bizde Amerikan Yardımını Kimler İstiyor?", **Zincirli Hürriyet**, sene 1, sayı 2, 12 Nisan 1947.

İnternet

<https://www.tustav.org/sureli-yayinlar-arsivi/sosyal-adalet/>

<https://www.tustav.org/sureli-yayinlar-arsivi/aydinlik/>

<https://www.tustav.org/sureli-yayinlar-arsivi/yurt-ve-dunya-1977-1980/>

<https://www.tustav.org/sureli-yayinlar-arsivi/yuruyus/>

21/04/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-iscu-partisi-1961-1980/?pdf=6209> adresinden erişilmiştir